

1.04 kratki znanstveni članek

UDK 638.11(497 Brdo)
prejeto: 12. 1. 2004

Ida Gnilšak

univ. dipl. arheolog, višja kustodinja, Čebelarški muzej Radovljica, Linhartov trg 1, SI-4240 Radovljica
muzeji.radovljiske.obcine@siol.net

Čebelnjak na Brdu pri Kranju

IZVLEČEK

Članek predstavlja leta 1978 zgrajen čebelnjak na Brdu pri Kranju z vidika čebelarstva in kmečke arhitekture. Pri gradnji so sledili zakonitostim, ki že od nekdaj veljajo pri postavljanju čebeljakov (naprej pomaknjen napušč, kritina iz skodel) in tradiciji slovenskega čebelarstva – poslikavanju pročelij panjev. V čebelnjaku so nameščeni poslikani AŽ (Žnidersičevi) panji, naseljeni s čebelami, in nenaseljeni kranjiči.

KLJUČNE BESEDE

Brdo pri Kranju, čebelnjak, končnica, panj

SUMMARY

THE APIARY AT BRDO NEAR KRANJ

The article presents the in 1978 built apiary at Brdo near Kranj from the view of apiculture and rural architecture. When building it they followed the rules valid from former times for raising apiaries (first, the shifted projecting roof, shingled cover), and in the tradition of Slovene apiculture – painting the fronts of beehives. Placed in the apiary are the painted AŽ (Žnidersič's) beehives, inhabited with bees, and non-inhabited endings.

KEY WORDS

Brdo near Kranj, apiary, ending, hive

Prav verjetno je, da se je trdno zgrajen čebelnjak kot gospodarski objekt, namenjen varovanju in shranjevanju panjev skozi vse leto, uveljavil najprej na Gorenjskem, kjer sta delovala najboljša teoretika in praktika slovenskega čebelarstva Anton Janša in Peter Pavel Glavar. So pa tudi geografske razmere terjale tovrstno zaščito.

"Gorenjski" čebelnjak je lesena stavba z dvokapno streho, krita s slamo, s skodlami ali blanjami. Značilno je sleme, pomaknjeno včasih tako naprej, da doseže isto ravnino kot pročelje. Napušč je obit z deskami, ponavadi v obliki polkrožnega loka in ima tako oblikovan tudi estetsko funkcijo. Vogalni temelji dvigujejo konstrukcijo približno pol metra od tal.

Takšnemu tipu pripada modernejše grajen čebelnjak v kompleksu Javnega gospodarskega zavoda Brdo pri Kranju. Stoji na nekoliko dvignjenem terenu za dvorcem Brdo, narejen pa je bil leta 1978 po načrtu Zvonimirja Korošca.¹ Čebelnjak je podjetje Medex podarilo takratnemu jugoslovanskemu predsedniku Josipu Brozu. Višina funkcionalnega dela zgradbe, ki stoji na 15 cm debeli betonski plošči, je 205 cm, podstrešnega dela 135 cm. Širina zgradbe je 290 cm, dolžina 410 cm.²

Na JZ strani je vhod v čebelnjak, na SZ sta vgrajeni dve okni. Zgrajen je iz polbrun, streha z naprej pomaknjanim napuščem je krita s skodlami, žlebova sta lesena. Na izletni strani je pod panji pritrjena 26 cm široka naletna deska. Prostor pred čebelnjakom je tlakovan z betonskimi ploščami. Lesena skulptura pred čebelnjakom je delo Petra Jovanoviča. Masivna moška figura ponazarja figuralne panje, ki so običajno stali poleg čebelnjaka, čeprav za slovensko čebelarstvo niso značilni.

*Čebelnjak na Brdu, v ozadju dvorec
(foto: Ida Gnilšak, 2003)*

¹ Podatek mi je posredoval Aleš Mižigoj, direktor podjetja Medex.

² Premerjeno v naravi, ker načrt čebelnjaka ni bil dosegljiv; mere odstopajo za približno 10 cm.

*Čebelnjak s sprednje strani
(foto: Ida Gnilšak, 2003)*

Zelo temna barva čebelnjaka, ki je bil verjetno večkrat premazan z zaščitnimi sredstvi, je v neskladju s sivkasto barvo lesenega žleba, ki je naravno patiniral, oziroma ni znakov, da bi ga zaščitili s premazom. S čebelarškega vidika je popolnoma neustrezna betonska plošča pod čebelnjakom, ki lahko povzroča preveliko vlago v notranjosti. Pravilno grajen čebelnjak je nekoliko dvignjen od tal, da pod zgradbo lahko kroži zrak, ki predstavlja nekakšno toplotno blazino.

V čebelnjaku je 16 naseljenih AŽ (Žnideršičevih) panjev in 6 nenaseljenih kranjičev, ki so postavljeni desno od njih, in so bili dodani kot tipična oblika slovenskega panja. Panji so poslikani. Velikost poslikanih plošč je polovica izletne (frontalne) površine AŽ panja, tj. 30 x 42 cm.

Prva oskrbnika čebel sta bila Alojz Bukovšek iz Medvoda in njegov oče. Panje (sprva jih je bilo 20) sta konec marca 1978 naselila v kozolec. Za čebele sta skrbeli krajši čas, dokler ni bil čebelnjak postavljen. Po pogodbi iz leta 1993³ oskrbuje čebele Kmetijski inštitut Slovenije. V vmesnem času je skrbel za čebele pogodbeno zaposleni čebelar.⁴

Naročnik je sledil tradiciji poslikavanja panjev na Slovenskem. K sodelovanju je bilo povabljenih 44 slovenskih slikarjev, ki so poslikali panje v čebelnjaku in 6 deščic, pritrjenih na vhodni steni nad vrati, ki po obnovi niso bile nameščene nazaj. Seznan slikarjev zaradi pomanjkanja dokumentacije ni popoln. Nekatere končnice zaradi dotrajanosti niso bile restavrirane, znan pa je avtor. Tak je primer slikarke Cite Potokar, ki je svojo poslikavo poimenovala "Prijazna leta", motiv pa ni razberljiv.

Med imeni slikarjev⁵ izstopajo Jože Ciuha, An-

³ Podatek mi je posredoval Marjan Kokalj, tehnični sodelavec Kmetijskega inštituta Slovenije, prav tako podatek o prvem oskrbniku.

⁴ Informacija Alojza Bukovška.

⁵ Stjepić, *Poročilo o konserviranju in restavriranju panjskih končnic*.

drej Jemec, Metka Krašovec, Franc Novinc, Nikolaj Omersa in Maksim Sedej ml. Poslikave na panjih (večinoma so uporabljene oljne barve) so kljub kratki dobi od nastanka precej propadle. V letih 2001 in 2002 jih je restavriral akad. slikar, konservator in restavrator Vlado Stjepić pod strokovnim nadzorom umetnostne zgodovinarke dr. Vesne Bučić.

Nekateri slikarji so v sebi lastnem stilu ponovili motiv, ki je poznan s poslikanih končnic iz časa, ko je bilo poslikavanje panjev *kranjičev* na vrhuncu (med 1820 in 1860), in druge polovice 19. stoletja, ostali so bili pri izbiri motiva izvirni.

Motiv *Pegam in Lambergar*, ki ga je v modrem koloritu upodobil Jože Ciuha, je eden najstarejših in najbolj pogostih profanih motivov na panjskih končnicah. Upodobljena junaka se skoraj ne razlikujeta, le orožje imata različno. Nad glavama sta zapisani njuni imeni. S klasičnih končnic je poznan tudi motiv jezdeca na petelinu. *Vasovalec* Dore Plestenjak jezdi na petelinu, v ozadju je z nekaj hišami nakazana vas, motiv je zamejen v narobe obrnjenem srčastem okviru. Motiv *Ženska preganja tatu* je naslikan na kranjiču. Avtor ni prepoznan. Motiv sodi k prizorom iz vsakdanjega življenja na podeželju. K tej vrsti motivov bi lahko prištevali tudi motiv žganjekuhe avtorja Tratnika.

Nikolaj Omersa je upodobil boj Martina Krpana z Brdavsom, ki ga sicer kljub priljubljenosti junaka niso upodabljali. Poznan je še motiv Martina Krpana, ki tovari bruse. Končnico s tem motivom hrani Čebelarški muzej Radovljica. Kljub zelo slabi ohranjenosti Omersove poslikave je prepoznavna sekira v Krpanovi roki.

Petelina je upodobilo kar nekaj slikarjev. Par z mladičema v gnezdu, ki ga spodaj uokvirjata cvetlična motiva, je upodobila Martina G., ki se je v levo spodnjo četrtino deske tudi podpisala. Motiv s petelinoma okrog stiliziranega cvetja na zelenomodrem ozadju je upodobil Oton (?) Polak. Končnico je razdelil na dva dela. Pod petelinoma je naslikana lisica s kokošjo, kar tudi ni neznan motiv na končnicah. Pojavil se je ob koncu obdobja končničnega slikarstva.

Tipičen slikovni element na panjskih končnicah je uporabil Janez Vidic. V spodnjem delu plošče je v sredino postavil vazo s cvetjem. Namesto za končnice običajnih figur je levo in desno naslikal petelina. Zgornjo polovico je zapolnil z reliefnim okvirom in okrog okvira naslikal stilizirane cvetke, kar nekoliko spominja na kmečke skrinje.

Franc Novinc je upodobil jato ptic nad potjo, ki se izgublja v gozdnato in gorato pokrajino. Pokrajinski motiv je uporabil Milan Rijavec. Nekaj hiš v beli in modri barvi in vaško lipo je postavil pred planotasto ozadje. Sajovec je ploskev horizontalno razdelil v dve polovici. Na zgornji je naslikan sprevod z zelenim Jurijem, na spodnji dva pastirja (?), ki gresta proti koči. Desni vleče za sabo par koz.

Pročelje čebelnjaka (foto: Ida Gnilšak, 2003)

Tudi France Slana se je z dvema horizontalnima pasovima želel približati obliki klasične panjske končnice, ki v poprečju meri 14 x 30 cm. V zgornjem delu je naslikal dva bojujoča se petelina, v spodnjem pa dve ribi. Deska je signirana v sredini: F. Slana, 1978.

Različni hrošči in kačji pastir v rjavkastih tonih na slikarji Maksima Sedeja ml. v zgornji polovici poslikave in nekaj vodnega rastlinja in živali, naslikanih v bolj zamolklih tonih, v spodnjem delu sestavljajo skoraj pravljichen pokrajinski motiv.

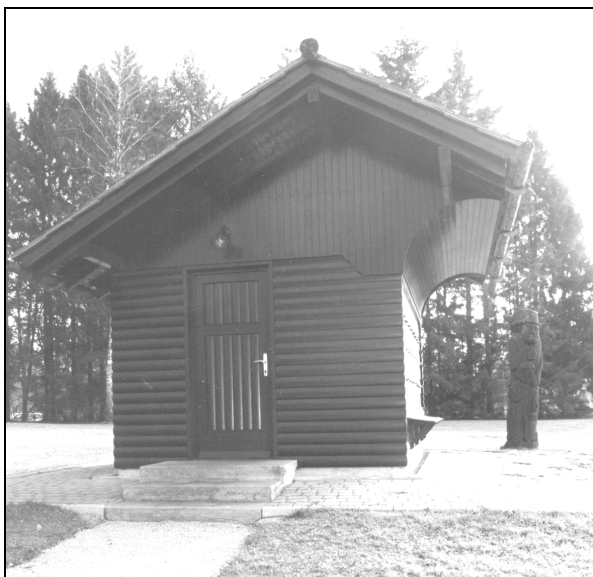
Živalski motiv zasledimo pri Ivi Seljaku-Čopiču, ki je kobilo z žrebetom postavil v nekakšen prerez hleva. Plug, ki je dodan, potrjuje, da gre za gospodarsko poslopje.

Ive Šubic je svojo poslikavo naslovil *Kmečko tihožitje*. V rjavih in sivih tonih je v spodnjem delu upodobil vrč s kozarci, pehar s sadjem, v prt zaviti hleb kruha in svečo. Majhno okno v zgornjem delu odstira pogled na gričevnato pokrajino.

Na dveh panjih kranjičih sta naslikana portretna motiva. Enega je neugotovljiv avtor poimenoval *Pretirane ambicije (Evforični ljudje)*. Motiv predstavlja tri doprsja. Glava pri srednjem, napolnjena z nekakšnimi znaki, je vidna le v spodnji polovici. Ženska glava na levi ima visoko štrleče lase, figura na desni si z rokami objema glavo z opičje-človeškimi obrazom. Drugi portretni motiv predstavlja štiri glave v profilu, naslikane v akrilni tehniki.

Zelo prepoznavna je slikarka Metka Krašovec, ki je v pretežno rdečih in oranžnih tonih upodobila fantazijsko pokrajino z lebdečim parom. Alenka Gerlovič je za motiv oranžno-rjave pokrajine pod modrim nebom uporabila polivinil in akril.

Stane Jagodic je montažo imenoval *Srebrni roj*. Celotno površino je razdelil na štiri pravokotne ploskve, ki jih je zapolnil z žeblički. Abstraktni motivi Andreja Jemca sestavljajo večje oranžno, rumeno in nežno lila obarvane ploskve. Drug abstraktni motiv predstavljajo manjše ploskve nepravilnih oblik v zelenih, turkiznih in rjavkastih tonih neznanega avtorja.

*Pogled od strani po restavriranju
(foto: Ida Gnilšak, 2003)*

Ne glede na drugačen način in vsebino poslikav ter ne glede na nekatera odstopanja od zakonitosti gradnje z vidika čebelarjenja lahko čebelnjak na Brdu štejemo za vrednoto kulturne krajine.

V zaprtem območju parka, v lovskem revirju, stoji še en čebelnjak. Tesarska in mizarska dela je opravil lesarski tehnik Franc Lesjak z Bleda. Lesjak se spominja, da so čebelnjak gradili "okrog 1978" po zamisli pokojnega čebelarja Adolfa Stoparja. Z deskami obit čebelnjak je imel dvokapno streho, krito s škodlami. Delo je zaključil, preden so v čebelnjak postavili 24 AŽ panjev, od katerih je bila večina poslikana. Ker čebelnjak ni bil nikoli naseljen,⁶ s čebelarskega vidika ne igra nobene vloge.

O tradiciji čebelarstva na Brdu je težko govoriti. Na starih upodobitvah⁷ dvorca Brdo pri Kranju čebelnjaka ni. Čebelnjaka ni najti niti na Valvasorjevih upodobitvah,⁸ kjer bi ga upravičeno iskali. V njegovem albumu je namreč objavljena prva upodobitev čebelnjaka na Slovenskem.⁹

LITERATURA

Slana, Lidija: *Brdo pri Kranju*. Ljubljana : Arterika, 1996.

⁶ Uporabljal naj bi ga Edvard Kardelj kot delovni prostor; ustna informacija Pavla Zdešarja.

⁷ Stopar, *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji*, str. 27 (Grefe, C.: *Schloss Egg bei Krainburg. Album Alt-Krain*, sl. 71. Kromlitografija, 1900/1901. Citirano po Stoparjevem delu).

⁸ Valvasor, *Topographia ducatus Carniolae moderna*, sl. 39.

⁹ Valvasor, *Topographia ducatus Carniolae moderna*, list 244. Morda je čebelnjak tudi na zid naslonjena stavba v manjšem ograjenem prostoru na Bogenšperku (list 285).

Stjepić, Vlado: *Poročilo o konserviranju in restavriranju panjskih končnic* (tipkopis). Ljubljana, 2002.

Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji. Gorenjska I-III*, 1. knj. Ljubljana : Viharnik, 1996.

Valvasor, Janez Vajkard: *Topographia ducatus Carniolae moderna*. *Topografija sodobne vojvodine Kranjske*, 1679 (faksimilirana izdaja/spremna beseda in ureditev Branko Reisp). Ljubljana : Mladinska knjiga, 1995.

Z U S A M M E N F A S S U N G

Das Bienenhaus in Brdo bei Kranj

Das Bienenhaus im Park der öffentlich-rechtlichen Anstalt *Javni gospodarski zavod Brdo pri Kranju* entstand im Jahre 1978. Der slowenischen Bienenzuchttradition entsprechend wurde ein Holzbau mit Satteldach errichtet. Als Dachbedeckung verwendete man Schindeln. Seit seiner Fertigstellung werden im Bienenhaus Bienen gezüchtet. Für 16 Bienenstöcke vom Typ AŽ sorgt das Institut für Agronomie Sloweniens (Kmetijski inštitut Slovenije). Außer den bevölkerten Bienenstöcken befinden sich im Bienenhaus noch 6 Exponate typischer slowenischer Bienenstöcke "kranjiči" genannt.

Auch eine Besonderheit der slowenischen Bienenzucht wurde in das Bienenhaus mit einbezogen: die bemalten Bienenstöcke. Nach dem Vorbild der klassischen Bienenstöcke (bemalte Vorderseite der Bienenstöcke, sogenannter "kranjiči") ließ man die Seite mit dem Flugloch bemalen. Gut 40 slowenische Maler wurden dazu eingeladen, die Vorderseite der Bienenstöcke zu bemalen, wobei die Motive bzw. der Inhalt ihnen selbst überlassen wurde. Namhafte slowenische Maler, wie etwa Jože Ciuha, Andrej Jemec, Metka Krašovec, Franc Novinc, Nikolaj Omersa u.a. beteiligten sich daran.

In einem geringeren Maße bildeten die Maler in ihrem eigenen Stil Motive ab oder wiederholten solche, die das klassische Zeitalter der Bienenstockbemalung kannte. Ein typisches Beispiel dafür liefert das Motiv von Pegam und Lambergar. Die meisten Motive sind figuraler Natur (menschliche Figuren, Tiere, seltener Fabelwesen).

Die Bienenstöcke sind mit Öl- oder Acrylfarben bemalt. Trotz der kurzen Zeitspanne seit ihrer Entstehung sind die Bemalungen schon ziemlich verkommen und mussten in den Jahren 2001 und 2002 restauriert werden.